

ראיון עם האב שחאדה שחאדה על יום האדמה

ה-30 במרץ 2005 הוא יום השנה ה-29 של יום האדמה – המחאה הפוליטית ההמונית הראשונה של הערבים אזרחי ישראל - אותו מציינים כיום אלפי פלסטינים ברחבי העולם כיום לאומי. שריף חמאדה¹ מעדאלה מראיין את האב שחאדה שחאדה, הכומר האקטיביסט, ממנהיגי יום המחאה המקורי ב-1976.

האב שחאדה הוא אדם מודאג. "אנשים כאן לא מאד שמחים", הוא אומר, בהתייחסו למיעוט הפלסטיני בישראל. "אני תמיד אופטימי ותמיד מתפלל לשלום ועובד בשביל השלום – יש לי אפילו ועדה שנקראית 'כמורה למען שלום' - אבל בזמן הזה אני פסימי מאד."

האב שחאדה בן ה-65 מקדיש רגע להרהר בפתחות בשאלה האם ניתן ליחס את הפסימיזם שלו לגילו, לפני שהוא פוטר את האפשרות הזו. "אני לא חושב שזה הגיל שלי", הוא אומר בסופו של דבר, "אני חושב שזה הניסיון שלי."

לאב שחאדה יש יותר ניסיון מזה שיש לרוב האנשים. כמי שמשמש כעת ככומר בכנסייה האפיסקופלית סנט ג'ון, כיושב הראש של בית הספר סנט ג'ון בחיפה וכסגן יושב ראש מועצת חד"ש, לכומר ד"ר שחאדה שחאדה יש היסטוריה של שילוב חובותיו כמנהיג רוחני עם אקטיביזם פוליטי. החודש לפני כמעט 30 שנים, היה זה האב שחאדה אשר כיושב ראש הוועד להגנה על קרקע ערבית בישראל הנהיג, יחד עם אחרים, את המחאה ההמונית המאורגנת הראשונה של המיעוט הפלסטיני בישראל נגד יחסה של המדינה כלפי אזרחיה הערבים.

ב-30 במרץ 1976, הובילו האב שחאדה וחבריו לוועדה שביתה רבתי של אזרחיה הפלסטינים של ישראל, וגייסו את הקהילה לעמוד על זכויותיה ועל זהותה בעזרת פעולה קולקטיבית ישירה. כפי שהאב שחאדה מספר, השביתה הארצית תוכננה כמחאה שקטה נגד תוכנית המדינה להפקיע למעלה מ-20,000 דונם של קרקעות, הממוקמות ברובן בגליל ובצפון ישראל, אבל גם בנגב ובמשולש, בדרום ובמרכז בהתאמה.

הפקעתה של קרקע פלסטינית היתה מאפיין בולט של הגישה המפלה של ישראל לקרקע ולתכנון מאז לידתה, לפני למעלה מחצי מאה. ההערכה היא, כי בסמוך לפני הקמתה של המדינה ב-1948, רק כשישה אחוזים של פלסטין ההיסטורית היו בבעלות יהודית. עם זאת, במהלך 56 השנים האחרונות, חלקות גדולות של קרקע בבעלות ערבית הוחרמו או נתפסו בדרך אחרת באופן שיטתי באמצעות החוק, והועברו לחזקת המדינה או לחזקת מוסדות ציוניים, שמחוייבים לפעול לטובת העם היהודי

¹ שריף חמאדה עובד במחלקה לסנגור בינלאומי בעדאלה

באופן בלעדי, כגון הסוכנות היהודית או הקרן הקיימת לישראל. החוקים וקווי המדיניות הללו הביאו לשליטה של המדינה בלמעלה מ-93 אחוזים מהקרקעות בישראל. עבור האב שחאדה, הנסיון לנשל פלסטינים מאדמתם בעזרת החרמתה הינו פשוט טקטיקה אחת שישראל עושה בה שימוש במאמצה המתמשך להשיג "פחות ערבים ויותר קרקע". "בגדה המערבית וברצועת עזה הם עושים את אותו הדבר", הוא אומר, "הם הופכים את חיי האנשים קשים כדי שהם יעזבו, והם מפקיעים עוד קרקע."

ב-1976 החשיבה הממשלה את ההפקעה המתמשכת של קרקע בגליל, בנגב ובאזורי המשולש הקטן, בהם נותרו אוכלוסיות פלסטיניות נכבדות, כבעלת חשיבות קריטית כל כך עד שהיא הגיבה לשביתת המחאה המאורגנת בעזרת כוח צבאי ומשטרתי מוחץ. מה שהחל כמחאה ארצית שקטה הסתיים במותם של שישה אנשים לא חמושים בערי הגליל ובכפרים סכנין, עראבה, כפר כנא וטייבה. רבים אחרים הפכו נכים או נפצעו.

יום אל-ארד או "יום האדמה" כפי שהוא מכונה היום, מצוין עכשיו על ידי פלסטינים משני עברי הקו הירוק ובגולה על בסיס שנתי. היום מצויין בעזרת שביתות וצעדות, והוא משמש באופן אפקטיבי פְּיוֹם לאומי עבור הפלסטינים ברחבי העולם – אחד מהתאריכים החשובים ביותר בלוח השנה הפלסטיני.

כמו במקרה של אירועים היסטוריים רבים במזרח התיכון, שורשיו של יום האדמה נטועים בקרב קבוצה קטנה של יחידים מחוייבים. לפגישה הראשונה של האירגון, שהתקיימה בחיפה ואורגנה על ידי רק"ח - הרשימה הקומוניסטית החדשה, הוזמנו 25 אנשים על מנת לדון באסטרטגיות התנגדות לתוכניות הממשלה להמשיך ולהפקיע קרקע פלסטינית. אחד מהם היה האב שחאדה, כומר בן 36 משפרעם, שלא השתייך לשום מפלגה פוליטית.

אל מול מאמצי ההפקעה של הממשלה, מתאר האב שחאדה את החלטתו להפוך מעורב במחאה של יום האדמה המקורי כנקודת המפגש של יעודו הדתי והפוליטי. "אני כומר ואני מאמין שכומר צריך להבין את כאבם של האנשים", הוא אומר. "זה מכאיב לאנשים כאשר אדמתם נלקחת מהם. זה כאילו חלק מגופם נלקח. זה מאד מכאיב... האמונה שלי לא אפשרה לי לעמוד בצד."

בשיתוף פעולה עם אחרים שדעתם דומה, התנועה נגד ההפקעה המתוכננת צברה תאוצה. הפעילים המקוריים, שהיו מעוניינים במיוחד לערב כפרים שסומנו כמיועדים לאבד מאדמתם במסגרת התוכניות הממשלתיות, הזמינו את ראשי המועצות המקומיות בגליל ובמשולש לפגישה שניה, שהתקיימה בנצרת, בחסות ראש העיר דאז והמשורר תאופיק זיאד. כפי שהאב שחאדה מתאר, למעלה מ-100 אנשים השתתפו בפגישה ועזבו אותה כשהם איתנים בדעתם לעצור את הוצאתה לפועל של ההפקעה המתוכננת – "לא חשוב מה".

היה זה בפגישה שניה זו שהוועדה החליטה לפתוח במאמץ משותף על מנת לידע את הציבור הפלסטיני בישראל על קיומו של ארגון שמטרתו להגן על אדמותיהם נגד תוכנית ההפקעה הממשלתית. הקבוצה החלה להפיץ חוברות וכרוזים ברחבי ישראל, שהכריזו על תאריך הפגישה הציבורית שתערך בקולנוע בנצרת בנושא ההפקעה המתוכננת.

האב שחאדה מאט את קצב דיבורו כשהוא נזכר בתדהמה העמוקה שלו לנוכח ההיענות של הציבור הפלסטיני בישראל. "הפגישה היתה ענקית", הוא אומר, כאילו עדיין מנסה לתפוס את עומק העניין הציבורי. "לא ציפינו לזה. לא ציפינו שאנשים יגיעו במספרים כאלה. אלפים על גבי אלפים של אנשים באו. הקולנוע יכול היה להכיל 300 או 400 בני אדם, אבל אנשים התקבצו בכל המסדרונות של הבניין ובכל הרחובות שסבבו אותו."

התמיכה ההמונית הזו הוכיחה את עצמה כמשאב היקר ביותר של הוועדה. מכתבים שכתבה הוועדה לחברי כנסת לא נענו ברובם, ופגישה מאולתרת בכנסת עם מפלגת העבודה שהיתה בשלטון (המערך) הסתיימה בכך שהמפלגה הודיעה שלא תשקול מחדש את תוכניתה להפקיע קרקע פלסטינית פרטית.

אבל האב שחאדה וחבריו לוועדה הגיבו לסירוב הממשלתי לפשרה בעזרת קמפיין בשטח. הם ביקרו בכפרים שעמדו להיות מושפעים מההפקעה, הודיעו לתושבים על התוכניות ועל תוצאותיהן הסבירות, ואפילו צילמו שטחי אדמה שיועדו להחרמה והעבירו אחר כך את הקוראודינטות שלהם לכפרים, כדי שהמועצות המקומיות ידונו בנושא. "נהגתי ללכת לישיבות ציבוריות שלוש או ארבע פעמים בשבוע על מנת לספר לאנשים שאנו מתכוונים לארגן שביתה אם הממשלה לא תקשיב לנו," נזכר הכומר.

ב-18 במרץ 1976, רק 12 ימים לפני מועד השביתה המתוכננת, היה אמור שחאדה שחאדה להשתתף בפגישה בפרעם, שם נפגש עם איברהים נימר חוסיין, ראש העירייה, ועם ראשי המועצות המקומיות, שהוזמנו לדון בשביתה המתוכננת של הוועדה. במהרה התברר, כי ראש העיריה ציפה שהוועדה תכבד את החלטת חברי המועצה בשאלה האם לשבות או לא, ותבטל את רצונה בפני החלטתם. כפי שהאב שחאדה נזכר, הרוב המוחץ של ראשי המועצות המקומיות, שרובם נתמך בידי מפלגת העבודה שבשלטון, הצביע נגד השביתה, אך לא לפני שהכומר יצא בסערה מהבניין במחאה על הרעיון שהוועדה צריכה לענות לראשי המועצות המקומיות השמרניים, ולא ישירות לאנשים.

והאנשים הבהירו מה רצונם. לפי האב שחאדה, כשהחלטתם של ראשי המועצות המקומיות נודעה לגברים הצעירים שהמתינו להכרזתה, הם החלו להשליך אבנים על בניין העיריה, שבו דנו חברי המועצות המקומיות בנושא, ומנעו מהם לעזוב את הבניין. כשהמחאה התגברה, רצו קציני משטרה החוצה מבניין סמוך, בו התחבאו והמתינו, ו"החלו לתקוף את הצעירים האלה ולזרוק גז מדמיע".

באותו הלילה, אומר שחאדה, הועדה ערכה פגישת חירום בסכנין (אחת מהערים שעמדו לאבד אדמה לפי התוכניות הממשלתיות), שלאחריה פרסמה הועדה את כוונתה למחות נגד הממשלה ביום 30 במרץ.

התוכנית המקורית לארגן הפגנה מחוץ לכנסת בוטלה ברגע האחרון, משום שהוועדה לא קיבלה רישיון להפגין. במקום להסתכן במעצרים המונוניים של תומכיה, החליטה הועדה להפציר באנשים להביע את התנגדותם להפקעה הנמשכת של אדמותיהם מטעם המדינה בכך שישארו בביתם בכפרים וישבתו.

מוקדם בבוקרו של ה-30 במרץ, קיבל האב שחאדה שיחת טלפון שיידעה אותה בדבר החדשות, לפיהן הורתה המדינה לצבא להיכנס לכפרים השובתיים. התושבים הגיבו בזריקת אבנים ובהפגנות ספונטניות, ואילו הצבא עשה שימוש באש חיה שתוצאותיו היו קטלניות. הקורבנות שקיפחו את חייהם היו: ח'דיג'ה שוואהנה, רג'א אבו ראיא, וח'דר ח'לאילה מסח'נין; ח'יר יאסין מעראבה; מוחסן טאהה מכפר כנא; וראפת זוהירי ממחנה הפליטים נור שמס שבגדה, אשר נהרג בטיבה.

עבור האב שחאדה, בחירתה של המדינה בעימות אלים אל מול ההפגנות באותו יום היתה רק דוגמא לאסטרטגיה ארוכת טווח בה השתמשה ישראל לשלוט בפלסטינים משני צידי הקו הירוק. "המדיניות הישראלית היתה תמיד לטפל בפלסטינים באגרופ של ברזל", הוא אומר. "אני יודע את זה, ושמעתי את זה כמה פעמים, אפילו מאנשי משטרה. הם אמרו 'אפשר לטפל בכך רק בכוח. אתם אפילו לא יודעים מה זאת דמוקרטיה'. אז ככה מתייחסים אלינו."

למרות האלימות, האב שחאדה מעריך שבין 70 ל-80 אחוזים מהציבור הפלסטיני בישראל השתתף בשביתה ב-30 במרץ 1976. הוא מסכם את חשיבותה עבור הפלסטינים בישראל בצטטו בגאווה את חברו המנוח סליבא ח'מיס: "ביום האדמה, השד יצא מן הבקבוק."

כעת, כשיום האדמה מצוין בפעם ה-29, עיקר דאגתו של הכומר מסורה לתפיסת האדמות שהאב שחאדה אומר שישראל מנהלת בגדה המערבית, בעזרת הקמתה של חומת הפרדה, והחלוקות שהוא מאמין שהממשלה 'מהנדסת' בין קבוצות אמונה שונות בתוך הקהילה הפלסטינית בישראל.

בהביאו את העימותים התוך-פלסטיניים שאירעו לאחרונה בין דרוזים ונוצרים במר'ר כדוגמה, האב שחאדה מתאר את ישראל כמי שעושה שימוש בגישה קלאסית של "הפרד ומשול" כלפי אזרחיה הפלסטינים.

"זו המחלה האיומה של החיים הפלסטיניים במדינה הזו", הוא אומר, "ויום האדמה, במידה מסוימת ולתקופה מסוימת, הצליח לסלק את ההבדלים האלה בין הפלסטינים ובין עצמם. למרבה הצער, הממשלה הצליחה לפלג אותנו שוב, ויום האדמה לא מאחד עוד אנשים כפי שעשה בעבר."

גיליון עדאלה האלקטרוני מס' 11, מרץ 2005

עבור פלסטינים היום, המורשת של יום האדמה וערכו הסימלי נמצאים לא רק בעובדה שהמיעוט הפלסטיני בישראל דורבן לפעול במשותף כנגד המדיניות המפלה של הממשלה, אלא בכך שבעשותו כן נחשפה המצוקה המשותפת לפלסטינים בכל מקום.

"בלי אדמה אין לנו שום שורשים במדינה הזו", אומר האב שאחדה, "האדמה היא השורשים שלנו. האדמה איננה רק המקום שאתה נוטע בו את החצילים ואת המלפפונים – היא ביתנו הלאומי. אני פלסטיני וזוהי מולדתי."